

De diversiteit van de lokale arbeidsmarkten in Vlaanderen in kaart

Het socio-economische beleid wordt vooral uitgetekend op Europees, federaal en Vlaams niveau. Om de doeltreffendheid te vergroten, moet dit beleid op decentrale bestuursniveaus – we denken aan de Erkende Regionale Samenwerkingsverbanden (ERSV's) en het beleid van steden en gemeenten – aangepast worden aan de specifieke kenmerken, kansen en risico's van de lokale arbeidsmarkt. Kennis van de eigenheid van de lokale arbeidsmarkt is daarbij van cruciaal belang. In deze bijdrage brengen we daarom de specificiteiten van de arbeidsmarkt van onze steden en gemeenten in kaart. Daarbij zal ook de grote subregionale diversiteit achter de Vlaamse arbeidsmarktcijfers tot uiting komen. Om voldoende overzicht te bewaren, maken we gebruik van clusteranalyses. Gemeenten met gelijkaardige arbeidsmarktkenmerken worden daarbij gegroepeerd en vervolgens gepositioneerd op de kaart van Vlaanderen. Hiervoor doen we onder meer beroep op de Vlaamse Arbeidsrekening, uitgewerkt door het Steunpunt WSE in samenwerking met het Departement WSE. We schatten eerst de globale arbeidsmarktprestaties van de Vlaamse gemeenten in op basis van de belangrijkste werkzaamheids- en werkloosheidsindicatoren. Vervolgens kijken we naar de verschillen in 'spanning' op de lokale arbeidsmarkten. We sluiten af met een evaluatie van de impact van de crisis op de lokale arbeidsmarkten.¹

De arbeidsmarktprestaties van de Vlaamse steden en gemeenten

In een eerste analyse bekijken we de globale arbeidsmarktpositie van de Vlaamse steden en ge-

meenten anno 2008 en hun progressie in arbeidsmarktprestaties tussen 2003 en 2008. Hiervoor beroepen we ons op de werkzaamheidsgraden – algemeen, voor vrouwen en voor ouderen (55-64 jaar) – en de werkloosheidsgraad bij jongeren (15-24 jaar). Voor deze indicatoren doen we een beroep op de gegevens uit de Vlaamse Arbeidsrekening. Gezien de Vlaamse Arbeidsrekening steunt op verschillende administratieve databanken en de jaarlijkse update afhankelijk is van het moment waarop de laatste bron haar gegevens beschikbaar heeft, zijn we voor de meeste indicatoren aangewezen op cijfers voor 2008. Het effect van de economische crisis op de lokale arbeidsmarkten is daardoor slechts beperkt zichtbaar. De crisis sloeg op de Vlaamse arbeidsmarkt immers pas vooral toe vanaf de tweede helft van 2008.

We hanteren in deze analyse de techniek van de clusteranalyse. Deze laat toe om aan de hand van een aantal variabelen of indicatoren inhoudelijk logische groepen van observaties te maken, in dit geval gemeenten. De groepering gebeurt zo dat gemeenten binnen eenzelfde cluster zo gelijk mogelijke scores vertonen op de inputvariabelen; en dat tegelijk de clusters onderling zo sterk mogelijk verschillen. Uit deze eerste clusteranalyse komt naar voor dat we de 307 Vlaamse gemeenten kunnen indelen in

vijf clusters.² Tabel 1 geeft de gemiddelde waarden per cluster. Figuur 1 geeft de clusters van gemeenten op de kaart van Vlaanderen visueel weer.

De kopgroep

De 55 gemeenten in de eerste cluster blinken uit op elk van de opgenomen indicatoren. Deze gemeenten kenden in 2003 al een relatief hoge werkzaamheid, en boekten ook tussen 2003 en 2008 nog een sterke vooruitgang (+2,3 ppn). Anno 2008 bedroeg de gemiddelde werkzaamheidsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar in deze cluster 71,3% (berekend op basis van de Vlaamse Arbeidsrekening). Deze score ligt ruim boven de globale Vlaamse werkzaamheidsgraad van 66,7%. Ook op het vlak van de jeugdwerkloosheid en de werkzaamheid van vrouwen en ouderen zetten deze gemeenten comparatief sterke scores neer.

We vinden deze kopgroep van – hoofdzakelijk kleinere – gemeenten (de lichtst gekleurde gemeenten op de kaart) vooral terug in de provincies Vlaams-Brabant en Oost- en West-Vlaanderen. In Vlaams-Brabant gaat het om gemeenten rond Leuven (maar Leuven zelf niet) en de gemeenten in een ruime kring rond de Brusselse randgemeenten (met onder andere Gooik, Lennik, Meise, Zemst, Kortenberg). In Oost-Vlaanderen gaat het om gemeenten in een wijde zuidelijke boog rond Gent (Deinze, Merelbeke). In West-Vlaanderen zijn de sterk scorende gemeenten verspreid over de provincie: gemeenten ten westen van Brugge, de streek rond Tielt, gemeenten op de as tussen Tielt en Ieper, en enkele Westhoekgemeenten. In de provincies Limburg en Antwerpen vinden we geen gemeenten terug uit deze cluster (op uitzondering van Wijnegem).

Het peloton

De tweede groep van gemeenten – met 101 gemeenten tevens de grootste groep – kenmerkt zich door een goede arbeidsmarktpositie in 2008, maar boekte in de periode 2003-2008 een beperkte vooruitgang bij de jongeren en ouderen. Op de ouderenwerkzaamheid na liggen de gemiddelden voor alle indicatoren in 2008 boven het Vlaams gemiddelde. De vooruitgang die werd geboekt in de ouderenwerkzaamheid (+5,3 ppn) en jongerenwerkloosheid

(-4,3 ppn) was echter kleiner in vergelijking met het Vlaams gemiddelde en de andere clusters.

Geografisch verspreiden de gemeenten uit deze cluster zich over heel Vlaanderen, maar met net iets meer vertegenwoordiging in de provincies Oost-Vlaanderen – de Vlaamse Ardennen (Geraardsbergen, Oudenaarde, Dendermonde) en het Meetjesland – en West-Vlaanderen (de Leiestreek met centrumstad Roeselare, Waregem, Deinze). In de provincie Antwerpen gaat het over enkele gemeenten in de Noorderkempen (Brecht, Rijkevorsel) en gemeenten rond Lier (Boechout, Sint-Katalijne-Waver). In Vlaams-Brabant zien we vooral gemeenten uit het Hageland (Tremelo, Aarschot, Tienen, Landen). De Limburgse gemeenten zijn ook in deze cluster sterk ondervertegenwoordigd. Slechts enkele gemeenten ten oosten en ten zuiden van Hasselt vinden we hier terug (Herk-de-Stad, Alken, Borgloon) en een noordelijk gelegen gemeente (Peer).

De gemeenten in (inhaal)beweging

De derde cluster groepeerde de gemeenten die tussen 2003 en 2008 de sterkste vooruitgang boekten en die duidelijk een inhaalbeweging gemaakt hebben. In de algemene werkzaamheid (+2,9 ppn) en de werkzaamheidsgraad voor vrouwen (+5,1 ppn) boekte deze groep van gemeenten de sterkste vooruitgang. Hierdoor bereikten beide indicatoren anno 2008 ongeveer het gemiddelde Vlaamse niveau. Hoewel ook in de ouderenwerkzaamheidsgraad een mooie progressie werd gemaakt (+6,2 ppn) blijft deze indicator wel ruim onder het Vlaams gemiddelde. De daling van de jongerenwerkloosheid tot slot is vergelijkbaar met deze voor Vlaanderen (-5,5 ppn). Hiermee ligt de gemiddelde werkloosheidsgraad bij jongeren in deze cluster wel nog steeds lager dan gemiddeld in Vlaanderen.

De gemeenten in deze cluster verspreiden zich vooral over vier gebieden: de provincie Limburg (Overpelt, Bree, Maaseik in het noorden; Sint-Truiden, Tongeren, Bilzen in het zuiden), de Antwerpse Kempen (Mol, Geel, Westerlo, Turnhout, Kalmt-hout), enkele zuidwestelijk gelegen gemeenten van de provincie Antwerpen (Lier, Heist-op-den-Berg, Mechelen, Boom) en het Waasland (Sint-Niklaas, Beveren, Lokeren, Temse). Tevens vinden we in

Tabel 1.

Overzicht van de clusters (werkzaamheids- en werkloosheidsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2003-2008)

	Aantal gemeenten	Werkzaamheidsgraad						Werkloosheidsgraad	
		Totaal (15-64 jaar)		Vrouwen (15-64 jaar)		Ouderen ³ (55-64 jaar)		Jongeren (15-24 jaar)	
		'08 (%)	'03-'08 (ppn)	'08 (%)	'03-'08 (ppn)	'08 (%)	'03-'08 (ppn)	'08 (%)	'03-'08 (ppn)
Vlaams Gewest	307	66,7	+2,3	60,9	+4,3	40,0	+5,9	12,1	-5,5
Cluster 1	55	71,3	+2,6	66,9	+4,8	46,3	+6,1	8,0	-5,1
Cluster 2	101	69,7	+2,5	64,1	+4,9	39,8	+5,3	9,4	-4,3
Cluster 3	76	67,0	+2,9	60,4	+5,1	36,2	+6,2	11,2	-5,5
Cluster 4	43	66,5	+1,9	61,1	+3,7	45,7	+6,9	10,5	-4,2
Cluster 5	32	60,8	+1,6	54,0	+3,3	36,1	+5,4	13,1	-5,7

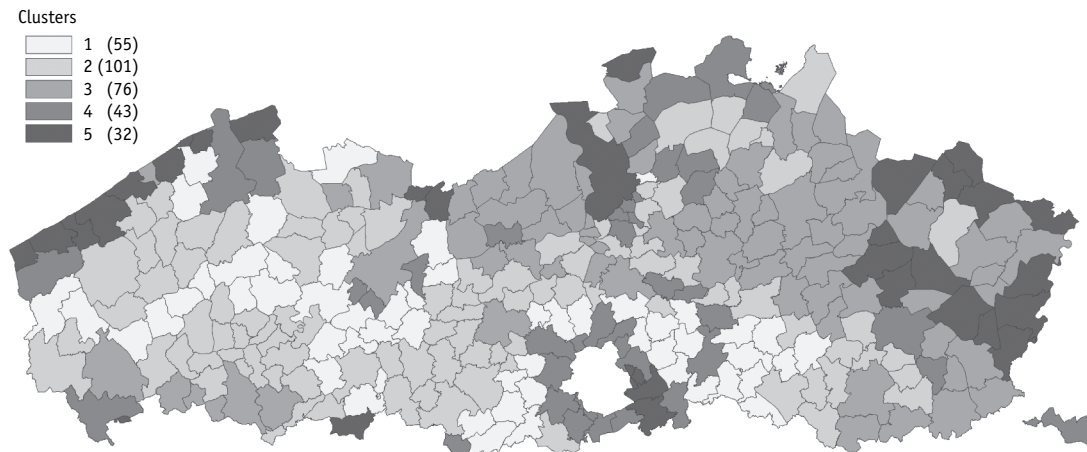
* clusteranalyse op basis van de werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2008 (stock) en de evolutie hierin over de periode 2003-2008 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE)

Figuur 1.

Visuele weergave van de clusters (werkzaamheids- en werkloosheidsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2003-2008)

* clusteranalyse op basis van de werkzaamheidsgraden en jongerenwerkloosheidsgraad in 2008 (stock) en de evolutie hierin over de periode 2003-2008 – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE)

deze cluster verschillende centrumsteden terug: Gent, Sint-Niklaas, Kortrijk, Aalst, Mechelen en Turnhout. West-Vlaanderen is in deze derde groep minder vertegenwoordigd: enkel Ieper, de kustgemeente Bredene, Kortrijk en enkele omliggende gemeenten vinden we er terug. Hetzelfde geldt voor Vlaams-Brabant (met als enige gemeenten Scherpenheuvel en Diest).

De gemeenten met stijgende ouderenwerkzaamheid

De gemeenten in de vierde cluster onderscheiden zich door een forse stijging van het aandeel werkzame vijftenvijftigplussers. Tussen 2003 en 2008 steeg in deze cluster de werkzaamheidsgraad bij de ouderen met 6,9 procentpunten, tot een niveau van 45,7%. Dankzij deze inhaalbeweging ligt de ouderenwerkzaamheidsgraad er ruim boven het Vlaams gemiddelde. De vooruitgang die op de andere indicatoren werd geboekt bleef echter vrij beperkt. Niettemin liggen de werkzaamheidsgraden algemeen en voor vrouwen dankzij de goede vertrekpositie in 2003 nog rond het Vlaams gemiddelde.

De gemeenten in deze eerder kleine cluster situeren zich vooral in Vlaams-Brabant en de provincie Antwerpen. In het eerste geval gaat het over Leuven, Rotselaar en een groot deel van de Brusselse randgemeenten (onder andere Zaventem, Vilvoorde, Grimbergen, Dilbeek, Sint-Genesius-Rode). In de provincie Antwerpen gaat het over het noorden van de provincie, enkele centraal gelegen gemeenten en de zuidelijke randgemeenten van de stad Antwerpen (Edegem, Mortsel, Kontich). In de overige provincies is het aantal gemeenten uit deze cluster eerder beperkt. Wel vinden we – naast Leuven – ook nog twee andere centrumsteden terug in de cluster: Hasselt en Brugge.

De rode lantaarns

De vijfde en laatste cluster van gemeenten vormt tevens de kleinste. Voor deze cluster kunnen we slechts één lichtpunt aanhalen: een sterke daling van de jongerenwerkloosheid. Met een daling van 5,7 procentpunten tussen 2003 en 2008 – weliswaar dus nog voor de eigenlijke crisisperiode – boekt deze cluster de grootste vooruitgang inzake jongerenwerkloosheid. Die vooruitgang is echter nog

lang niet sterk genoeg om de achterstand weg te werken ten opzichte van de andere clusters. Ook op de werkzaamheidsindicatoren (en de geboekte vooruitgang op deze indicatoren) scoren deze gemeenten meestal een stuk zwakker dan de gemeenten uit de andere vier clusters.

Drie centrumsteden bevinden zich in deze cluster: Antwerpen, Genk en Oostende. Verder komen de gemeenten uit deze cluster vooral terug in Limburg en aan de kust. In Limburg gaat het over de mijnstreek (Beringen, Houthalen, Heusden-Zolder, Genk) en enkele oostelijk en noordelijk gelegen gemeenten (Maasmechelen, Lanaken; Lommel, Neerpelt, Kinrooi). In West-Vlaanderen gaat het over zowat alle kustgemeenten, op uitzondering van Bredene en Brugge. Tot slot kleuren ook nog enkele gemeenten in de rand rond Brussel donker (Tervuren, Overijse, Wezembeek-Oppem).

Spannende lokale arbeidsmarkten

We gaan dieper in op de spanning of krapte op de lokale arbeidsmarkten. Spanningsgraden kunnen immers grote subregionale verschillen vertonen, afhankelijk van de lokale jobratio, de populatie werkzoekenden, het aantal vacatures of de bevolkingssamenstelling. Opnieuw proberen we aan de hand van een clusteranalyse de diversiteit in kaart te brengen.

Een eerste variabele die we in de clusteranalyse opnemen is de ratio niet-werkende werkzoekenden (nwwz) per openstaande vacature (bij VDAB), een klassieke maatstaf voor het uitdrukken van krapte op de arbeidsmarkt en de afstemming van vraag en aanbod. Hoe minder niet-werkende werkzoekenden per vacature in een bepaalde regio, hoe meer spanning op de arbeidsmarkt of hoe krappere de arbeidsmarkt, en hoe moeilijker het er voor bedrijven wordt om (geschikt) personeel te vinden. Ten tweede nemen we de jobratio op. Deze geeft een indicatie van het jobaanbod in de steden en gemeenten en is dus mee bepalend voor de gemeentelijke werkzaamheid en werkloosheid. De jobratio wordt berekend als het aantal jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

Verder nemen we de algemene werkloosheidsgraad mee in de clusteranalyse. Deze geeft, in combinatie

met de nwwz/vacature-ratio en de jobratio, een indicatie van de omvang van de lokale (werkloze) arbeidsmarktreserve en de mogelijke mismatch tussen de lokale vraag naar arbeidskrachten en het onaangesproken aanbod van werkzoekenden. De jong/oud-ratio tot slot geeft, binnen de bevolking op arbeidsleeftijd, de verhouding weer van het aandeel jongeren (15-24 jaar) ten opzichte van het aandeel ouderen (55-64 jaar). Een ratio kleiner dan

1 geeft aan dat een gemeente verhoudingsgewijs minder jongeren telt dan ouderen, en bijgevolg wordt gekenmerkt door een eerder oudere bevolking op arbeidsleeftijd. Zeker in periodes van versnelde vergrijzing en ontgroening kan dit wijzen op een toenemend risico op krapte. Immers, een sterke vergrijzing binnen de bevolking op arbeidsleeftijd geeft aan dat op een lokale arbeidsmarkt een mogelijk groot natuurlijk verloop moeilijker

Tabel 2.

Overzicht van de clusters (spanningsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2008-2009)

	Aantal Gemeenten	nwwz/vacature-ratio (2009)	Jobratio (2008)	Werkloosheidsgraad (2008)	Jong/oud-ratio (2008)
Vlaams Gewest	307	6,4	67,3	5,9	0,97
Cluster 1	34	4,5	108,3	5,8	1,04
Cluster 2	103	7,3	63,9	4,8	0,97
Cluster 3	148	11,2	40,0	4,4	0,93
Cluster 4	22	32,8	34,0	5,7	1,00

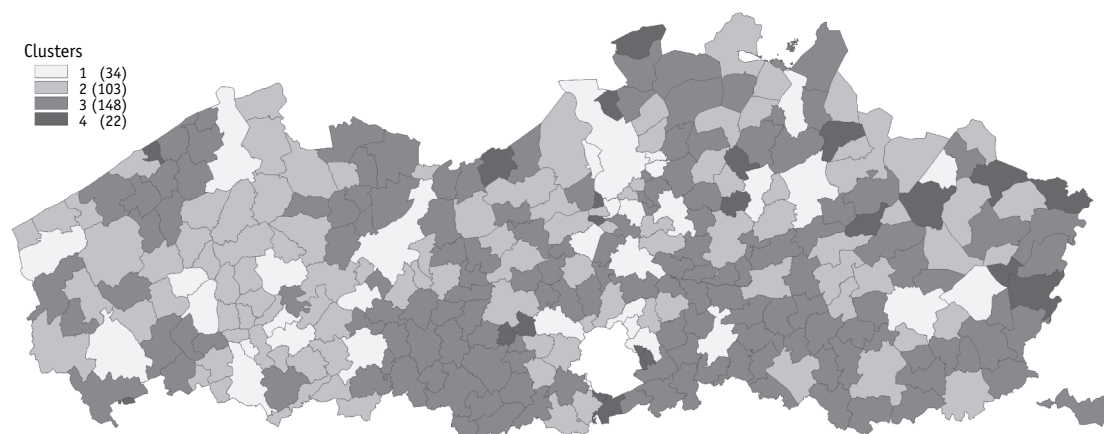
* clusteranalyse op basis van de nwwz/vacature-ratio, jobratio, jong/oud-ratio en werkloosheidsgraad – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE) & VDAB (bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 2.

Visuele weergave van de clusters (spanningsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2008-2009)

* clusteranalyse op basis van de nwwz/vacature-ratio, jobratio, jong/oud-ratio en werkloosheidsgraad – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE) & VDAB (bewerking Steunpunt WSE)

door jonge kandidaten kan opgevangen worden. Het is met andere woorden een indicator voor een in de toekomst moeilijker vervulling van vervangingsvacatures.

Tabel 2 geeft het resultaat van de clusteranalyse op basis van de vier aangehaalde indicatoren. In figuur 2 geven we op de Vlaamse kaart de visuele weergave. Ditmaal kunnen we vier clusters van gemeenten onderscheiden.

De grotere steden: ruim jobaanbod, uitgesproken krapte

De eerste, eerder beperkte cluster groepeerde vooral de grotere (centrum)steden. Deze worden gekenmerkt door een hoge jobratio (clustergemiddelde van 108 jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd) en hoge spanning (4,5 niet-werkende werkzoekende per openstaande VDAB-vacature). In de gemeenten van deze cluster gaat een groot jobaanbod met andere woorden samen met een zeer krappe lokale arbeidsmarkt. De economische activiteit zorgt er voor veel arbeidsplaatsen, maar werkgevers kunnen voor hun openstaande vacatures slechts uit een beperkte arbeidsmarktreserve van werkzoekenden putten. Niettemin is de gemiddelde werkloosheidsgraad voor deze cluster van gemeenten relatief bekeken behoorlijk hoog (5,8%). Dit duidt erop dat deze steden en gemeenten te kampen hebben met een belangrijke mismatch tussen de lokale vraag naar arbeidskrachten en het (onaangesproken) aanbod van de plaatselijke werkzoekendenpopulatie. Deze mismatch vertaalt zich veelal in termen van kwalificaties: het profiel van de plaatselijke (werkzoekende) bevolking stemt vaak niet of in onvoldoende mate overeen met het jobprofiel en de vereiste kwalificaties die nodig zijn om het regionale of lokale jobaanbod op te vullen. Grotere steden en gemeenten doen daarom ook vaak beroep op inkomende pendelaars om hun jobaanbod ingevuld te krijgen (Vanderbiesen, 2010). Tevens zien we dat de steden en gemeenten in deze cluster een overwegend jongere samenstelling van de bevolking (op arbeidsleeftijd) hebben.

Zoals aangegeven verzamelt deze cluster vooral grotere steden, waaronder tien van de dertien Vlaamse centrumsteden: Antwerpen, Gent, Brugge,

Leuven, Hasselt, Kortrijk, Mechelen, Genk, Roeselare en Turnhout. Andere steden van aanzienlijke omvang die we in deze cluster tegenkomen zijn Geel, Vilvoorde, Waregem, Ieper en Lier.

Enkele gemeenten in deze cluster springen eruit met een zeer hoge jobratio: Machelen, met een jobratio van maar liefst 256 jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd, en Zaventem, met een jobratio van 250. Beide gemeenten hebben hun economische bedrijvigheid uiteraard voor een heel groot stuk te danken aan de aanwezigheid van de nationale luchthaven. Andere gemeenten waar de jobratio de kaap van 100 jobs per honderd inwoners ruimschoots overschrijdt zijn onder meer Drogenbos (jobratio van 131), Wijnegem (122), Wielsbeke (121), Leuven (115), Turnhout (113) en Hasselt (112). Over het algemeen zijn dit tevens gemeenten met een zeer lage nwwz/vacature-ratio, en dus een grote krapte op de lokale arbeidsmarkt. Zaventem telt per openstaande VDAB-vacature bijvoorbeeld nauwelijks 1,4 niet-werkende werkzoekenden; in Wijnegem is dit zelfs nog iets minder (1,2).

Hoewel het merendeel van de steden en gemeenten in deze cluster worden gekenmerkt door grote krapte op hun arbeidsmarkt – de nwwz/vacature-ratio bedraagt gemiddeld 4,5 – zijn er enkele belangrijke uitzonderingen. We denken in de eerste plaats aan centrumsteden zoals Genk, Antwerpen of Turnhout. Deze steden onderscheiden zich dan ook door een relatief hoge werkloosheidsgraad (tot 10% en meer in steden als Genk, Antwerpen of Gent). Tot slot zagen we dat de steden en gemeenten in deze cluster vaak een jongere bevolkingssamenstelling hebben. In steden als Genk, Leuven en Vilvoorde zijn de jongeren tussen 15 en 24 jaar tot zelfs een kwart sterker vertegenwoordigd dan de groep 55- tot en met 64-jarigen.

De middenmoot

In de tweede cluster van gemeenten leunen de scores op de geselecteerde indicatoren het sterkst aan bij de gemiddelden voor Vlaanderen. De nwwz/vacature-ratio ligt met een clustergemiddelde van 7,3 niet-werkende werkzoekenden per openstaande vacature iets hoger dan het Vlaams gemiddelde, wat duidt op een iets meer 'ontspannen' arbeidsmarkt.

De jobratio ligt met 63,9 jobs per honderd inwoners dan weer iets onder het gemiddelde voor Vlaanderen, maar ruim onder het gemiddelde van de eerste cluster. De verhouding jongeren versus ouderen in de bevolking op arbeidsleeftijd is gemiddeld over alle gemeenten van deze cluster heen dan weer een perfecte afspiegeling van Vlaanderen: een kleine ondervetegenwoordiging van de jongeren (jong/oud-ratio van 0,97). De werkloosheidsgraad tot slot ligt in deze cluster van gemeenten aan de lage kant.

De gemeenten in deze tweede cluster, die ruim honderd gemeenten omvat, zijn vrij sterk verspreid over heel Vlaanderen. In de provincie West-Vlaanderen is de cluster wel iets meer vertegenwoordigd dan in de overige provincies, met onder andere een aantal kustgemeenten (Oostende, Knokke-Heist, Koksijde) of gemeenten in de Westhoek (Poperingen, Diksmuide, Menen). In Oost-Vlaanderen vinden we de centrumsteden Aalst en Sint-Niklaas terug in deze cluster, net als enkele andere grotere gemeenten als Beveren, Dendermonde, Lokeren en Deinze. De provincie Antwerpen is in deze cluster vertegenwoordigd met onder andere Heist-op-den-Berg, Brasschaat, Mol en Schoten. Vanuit Limburg onthouden we grotere gemeenten als Sint-Truiden, Tongeren of Lommel. In Vlaams-Brabant gaat het naast Tienen, Aarschot en Dienst vooral over gemeenten in de (ruime) rand rond Brussel (Halle, Beersel, Grimbergen, Dilbeek).

Minder krapte, ondanks lage werkloosheidsgraad

De derde cluster omvat gemeenten die zich onderscheiden met een vrij hoge nwwz/vacature-ratio en dus een eerder lage spanning op de arbeidsmarkt (clustergemiddelde van 11,2 niet-werkende werkzoekenden per openstaande vacature) maar die doorgaans ook een lage werkloosheidsgraad hebben. Het aandeel werkzoekenden in de beroepsbevolking is in deze gemeenten dus vrij beperkt, maar hetzelfde geldt voor het aantal vacatures. Deze combinatie wordt vooral in de hand gewerkt door een beperkte jobratio (40 jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd).

Deze cluster – met 148 gemeenten tevens de grootste cluster van de vier – groepeerst vooral kleinere

gemeenten met een eerder beperkt lokaal jobaanbod. Doordat het meestal gemeenten zijn met een groot aantal uitgaande pendelaars, die hun job gaan uitoefenen in grotere (omliggende) steden of economische centrumgebieden, kunnen zij hun werkloosheidsniveau binnen de perken houden. Op de kaart vinden we de gemeenten in deze cluster dan ook vaak terug rond de Vlaamse centrumsteden of in de nabijheid van economisch sterk uitgebouwde regio's.

Voor de Vlaams-Brabantse en Oost-Vlaamse gemeenten zijn hier goed vertegenwoordigd. In Vlaams-Brabant met name het noorden van de provincie (met onder andere Meise, Merchtem, Zemst), in de rand rond Brussel (Sint-Pieters-Leeuw, Overijse, Tervuren) en de gemeenten rond Leuven; in Oost-Vlaanderen gaat het vooral over de streek van de Vlaamse Ardennen (Geraardsbergen, Zottegem, Brakel) en het Meetjesland (Evergem, Assenede). Verder vinden we ook een aantal Limburgse gemeenten in deze groep terug, gemeenten die aangrenzen aan de centrumsteden Hasselt of Genk, uit de mijnstreek (Beringen, Heusden-Zolder) of aan de Maaskant (Maaseik, Lanaken, Dilsen-Stokkem). In de provincie Antwerpen gaat het over een aantal gemeenten, centraal of in het noorden van de provincie (Kapellen, Brecht, Ranst). In West-Vlaanderen gaat het vooral over enkele kustgemeenten (De Haan, Blankenberge, Middelkerke) en gemeenten die iets meer in het binnenland liggen (Zuienkerke, Jabbeke), en over een paar Westhoekgemeenten (Zonnebeke, Heuvelland).

Zeer weinig krapte, maar ook zeer laag jobaanbod

Tot slot rest ons nog een beperkte groep van 22 kleine gemeenten die als cluster wordt gekenmerkt door een zeer laag jobaanbod (nauwelijks 34 jobs per honderd inwoners op arbeidsleeftijd). Dit, gecombineerd met een aanzienlijke werkloosheidsgraad (5,7%) leidt in deze gemeenten tot een zeer hoge nwwz/vacature-ratio (32,8 niet-werkende werkzoekenden per openstaande VDAB-vacature), wat dan weer duidt op een zeer lage krapte op de lokale arbeidsmarkt. Het gaat in deze cluster vooral over enkele gemeenten in de provincies Antwerpen (Retie, Vorselaar, Essen), Limburg (Maasmechelen, Kinrooi, Hechtel-Eksel) en Vlaams-Brabant (Sint-Genesius-Rode, Affligem).

Impact van de crisis op de lokale arbeidsmarkten

De mate waarin een lokale arbeidsmarkt getroffen wordt door een economische recessie wordt sterk bepaald door haar sectorale structuur. Ook in de meest recente crisis werden lang niet alle sectoren in dezelfde mate getroffen. In verschillende – vooral industriële – sectoren ging de tewerkstelling reeds vóór de crisis achteruit; in een aantal van deze krimpsectoren zorgde de recessie nog voor een extra klap. Ook kenden heel wat groeisectoren door de crisis een aanzienlijke terugval in hun tewerkstelling, terwijl met name groeisectoren uit de quartaire sector nauwelijks een tewerkstellings-effect ondergingen.

In een derde clusteranalyse gaan we na welke steden en gemeenten, op basis van de sectorale tewerkstellingsstructuur van hun loontrekkende beroepsbevolking, een relatief grote kwetsbaarheid kenden in de meest recente crisis. We doen hiervoor beroep op vier verwante indicatoren. Als eerste indicator onderscheiden we het aandeel werknemers uit een gemeente dat actief is in krimpsectoren die door de crisis nog eens extra hard werden getroffen. Het gaat hier dan over sectoren die op Vlaams niveau reeds te kampen hadden met een dalende tewerkstelling vóór de crisis (in de periode 2006-2007), en waar in de crisisperiode zelf (tussen 2007 en 2009) de tewerkstelling nog eens minstens dubbel zo sterk kromp dan in de precrisisperiode. Gezien het hier in zekere zin om 'structurele' krimpsectoren gaat, is het in deze sectoren minder waarschijnlijk dat de verloren jobs opnieuw zullen worden gecreëerd na de crisis. Het zijn bijgevolg de meest preciaire sectoren, onder meer de metaalsector, de automobielsector of de textielsector, en enkele dienstensectoren zoals telecommunicatie of de hotel- en verblijfssector.

Andere krimpsectoren – met een tewerkstellingskrimp in de precrisisperiode – kenden slechts een matig of geen bijkomend crisiseffect. Dit was onder meer het geval in de chemie, de elektronica-sector, de posterijen, landbouw, wegen- en waterbouw, de verzekeringssector of de diensten in verband met gebouwen (bijvoorbeeld poetsen van gebouwen). De gemeentelijke tewerkstelling in dit type van sectoren wordt vervat in een tweede indicator.

In de derde indicator vatten we de gemeentelijke tewerkstelling in activiteitssectoren die in de periode 2006-2007 (op Vlaams niveau) een groei vertoonden, maar die gedurende de crisis wel een terugval kenden in de tewerkstellingsgroei, hetzij door een effectieve daling van de tewerkstelling, hetzij door een vertraagd groeiritme. Het gaat hier voornamelijk om conjunctuurgevoelige sectoren die hun groeipotentieel zagen afnemen als gevolg van de crisis, maar die na de crisis mogelijk ook snel terug zullen heropleven. Het betreft hier vooral tertiaire of private dienstensectoren. Belangrijkste sectoren hier zijn ongetwijfeld de uitzendsector en de financiële sector. Verder passen ook de groot- en kleinhandel, de handelsbemiddeling en de vervoersondersteuning in dit lijstje.

Met de vierde indicator kijken we tot slot naar de tewerkstelling van de loontrekkenden inwoners van een gemeente in de meest werkzekere sectoren. Hierbij gaat het dan over groeisectoren die geen negatief tewerkstellingseffect kenden van de crisis. In deze sectoren bleef de tewerkstelling in stijgende lijn, ook tijdens de crisisperiode. Vooral quartaire of openbare dienstensectoren vinden we in dit sectortype terug: het onderwijs, de gezondheidszorg, de maatschappelijke dienstverlening of de openbare besturen. Daarnaast vinden we hier ook een aantal private dienstensectoren terug zoals de vervoerssector, de activiteiten in de computerconsultancy en computersoftware en de andere dienstverlenende activiteiten aan bedrijven (bedrijfsbeheer, boekhouding).

Tabel 3 geeft het resultaat van de clusteranalyse op basis van deze indicatoren. In figuur 3 geven we op de Vlaamse kaart opnieuw de visuele weergave. Vier clusters van gemeenten kunnen we onderscheiden.

In een eerste cluster verzamelen de steden en gemeenten die afgaande op de sectorale tewerkstellingsstructuur van hun werkende bevolking (voorlopig) minder te lijden hadden onder de crisis. Gemiddeld, over de gemeenten in deze cluster heen, bedroeg de tewerkstelling in de meest preciaire sectoren – krimpsectoren met bijkomend negatief effect van de crisis – slechts 6,6%. In Vlaanderen was dit 8,1%. Het aandeel werknemers dat daarentegen is tewerkgesteld in blijvende groeisectoren ligt met 55% ruim boven het Vlaams gemiddelde (47,9%).

Deze eerste en tevens kleinste cluster groepeerst vooral gemeenten in de ruime regio van Leuven. In Leuven zelf, en in de omliggende gemeenten als Oud-Heverlee, Bierbeek, Lubbeek of Herent, loopt het aandeel loontrekkende inwoners dat actief is in blijvende groeisectoren op tot meer dan

60%. Dit is in belangrijke mate te verklaren door de grote tewerkstelling van werknemers uit deze regio in de onderwijssector (met onder andere de Leuvense universiteit en hogescholen). Verder behoren ook een aantal gemeenten in het oosten van de provincie Vlaams-Brabant tot deze cluster

Tabel 3.

Overzicht van de clusters (sectorale tewerkstellingsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2009)

	Aantal gemeenten	% tewerkstelling in:			
		krimpsectoren met sterk crisiseffect	krimpsectoren met matig of geen crisiseffect	groeisectoren met crisiseffect (terugval)	groeisectoren zonder crisiseffect
Vlaams Gewest	307	8,1	8,3	35,8	47,9
Cluster 1	60	6,6	7,9	30,6	55,0
Cluster 2	113	6,9	7,8	36,1	49,2
Cluster 3	66	6,9	10,3	40,6	42,3
Cluster 4	68	14,5	6,4	35,7	43,4

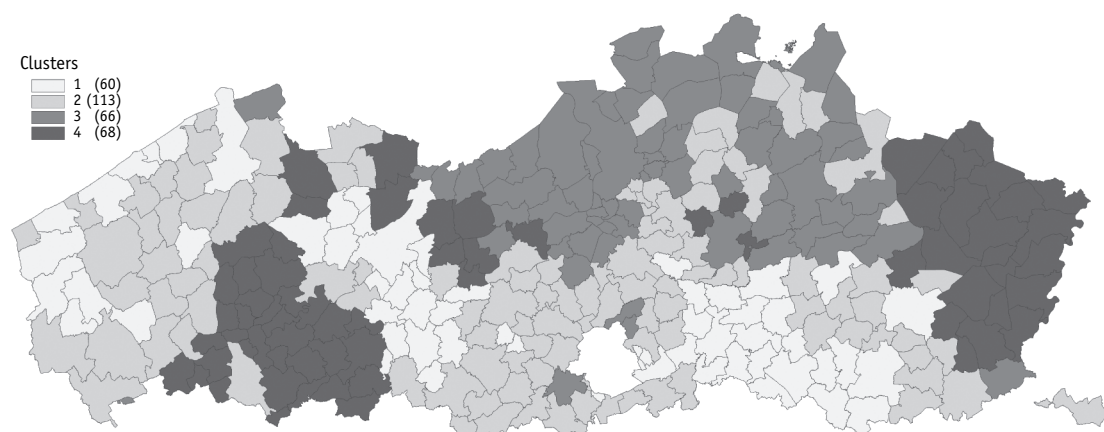
* clusteranalyse op basis van de gemeentelijke tewerkstelling in groei- en krimpsectoren met of zonder (sterk) crisiseffect (volgens woonplaats van de werknemer) – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE) & RSZ DMFA (bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 3.

Visuele weergave van de clusters (sectorale tewerkstellingsindicatoren)* (Vlaamse gemeenten**, 2009)

* clusteranalyse op basis van de gemeentelijke tewerkstelling in groei- en krimpsectoren met of zonder (sterk) crisiseffect (volgens woonplaats van de werknemer) – hiërarchische methode (Ward) gevolgd door niet-hiërarchische methode – met gestandaardiseerde scores voor elke indicator

* exclusief gemeente Herstappe (wegens te kleine aantallen)

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening (Steunpunt WSE/Departement WSE) & RSZ DMFA (bewerking Steunpunt WSE)

(Tienen, Landen, Diest), samen met een aantal aangrenzende gemeenten in het westen van Limburg (Gingelom, Zoutleeuw, Sint-Truiden). In Oost-Vlaanderen zien we enkele gemeenten terugkomen uit het Meetjesland (Aalter, Nevele) en de streek tussen Gent en Zottegem. Voor Gent spelen hierin vooral de (werkzekere) centrumfuncties mee, wat trouwens ook geldt voor de andere centrumsteden in deze cluster (Hasselt, Brugge, Oostende). In West-Vlaanderen tot slot vallen verder een aantal kustgemeenten en Westhoekgemeenten onder deze eerste cluster.

De tweede en grootste cluster omvat de gemeenten die globaal genomen het dichtst aanleunen bij het Vlaams gemiddelde. De tewerkstelling in krimpsectoren (zowel met als zonder crisiseffect) ligt doorgaans iets lager, ten voordele van de tewerkstelling in groeisectoren (met of zonder crisiseffect). De gemeenten in deze groep liggen verspreid over heel Vlaanderen. In West-Vlaanderen gaat het over een groot deel van de Westhoek (met onder andere Ieper, Diksmuide), de streek rond Roeselare of de gemeenten rond Brugge en Kortrijk. De provincie Oost-Vlaanderen is in deze cluster vertegenwoordigd door een aantal gemeenten in het zuiden en zuidoosten van de provincie (waaronder Aalst en Dendermonde). In Vlaams-Brabant behoren verschillende gemeenten in het westen van de provincie tot deze cluster, net zoals verschillende randgemeenten van Brussel. In Limburg komt deze cluster terug bij enkele Haspengouwse gemeenten; in de provincie Antwerpen bij gemeenten in de regio tussen Mechelen en Lier, het centrum van de provincie en de streek van Turnhout.

De derde cluster van gemeenten kenmerkt zich door een hoog aandeel loontrekkende inwoners dat actief is in groeisectoren die een terugval kenden ten gevolge van de crisis (40,6%), en een laag aandeel tewerkstelling in blijvende groeisectoren, ondanks de crisis (42,3%). De werkenden uit deze gemeenten zijn dus vaker tewerkgesteld in conjunctuurgevoelige sectoren en jobs (zoals onder meer de groot- en kleinhandel, de vervoersondersteuning en de uitzendarbeid). Niettemin zijn dit wellicht vaak ook sectoren die na de crisis snel terug zullen groeien. De gemeenten die deel uitmaken van deze cluster liggen overwegend in het noorden van Vlaanderen: het grootste deel van de provincie Antwerpen (met onder meer Antwerpen-stad) en in

het Waasland in de provincie Oost-Vlaanderen (met onder andere Sint-Niklaas).

De vierde en laatste cluster verzamelt de gemeenten die, afgaande op de sectorale tewerkstelling van hun loontrekkende bevolking, het zwaarst te lijden hebben van een krimpende tewerkstelling en de negatieve gevolgen van de crisis. Maar liefst 14,5% van de loontrekkenden uit de gemeenten binnen deze cluster is werkzaam in een (structurele) krimpsector, die het door de crisis daarenboven nog eens extra hard te verduren kreeg.

Op de kaart van Vlaanderen zijn duidelijk twee regio's te onderscheiden van gemeenten uit deze cluster: het zuidoosten van de provincie West-Vlaanderen (met onder andere Waregem, Wevelgem, Tielt) met aansluitend enkele zuidwestelijk gelegen gemeenten van Oost-Vlaanderen (Oudenaarde, Ronse) enerzijds; de Maaskant, de mijnstreek, centrumstad Genk en het noorden van de provincie Limburg anderzijds. Daarnaast komen we ook nog enkele gemeenten ten westen en ten oosten van Gent in deze cluster tegen. Vooral de industriële bedrijvigheid in deze regio's maakt dat zij in deze laatste cluster terecht komen. In de betrokken Oost- en West-Vlaamse gemeenten situeert deze bedrijvigheid zich onder meer in sterk getroffen sectoren als de textiel, de metaalsector en de hout- en meubelindustrie; in Limburg gaat het vooral over de metaalsector en de automobielsector.

Samengevat

Met deze bijdrage wordt duidelijk dat achter de geaggregeerde Vlaamse arbeidsmarktprestaties een grote subregionale diversiteit schuilgaat. Zo toonden we aan dat, weliswaar gemeten anno 2008, vooral de Vlaams-Brabantse gemeenten (met uitzondering van de randgemeenten van Brussel) relatief sterke scores op de belangrijkste werkzaamheids- en werkloosheidsindicatoren laten optekenen. Ze vormen samen met een aantal Oost- en West-Vlaamse gemeenten de kopgroep. Vooral in Limburg en de kuststreek vinden we de gemeenten uit de staart van het peloton, samen met de stad Antwerpen.

Wanneer we het globale beeld van de lokale arbeidsmarkten verder verfijnen, zien we dat de

meeste grotere (centrum)steden geconfronteerd worden met een behoorlijke spanning of krapte op de lokale arbeidsmarkt (weinig werkzoekenden om de vacatures in te vullen). Hoewel het grote jobaanbod in deze steden in belangrijke mate bepalend is voor deze krapte, duidt het vaak hoge werkloosheidsniveau in veel steden ook op een mismatch tussen de lokale vraag naar arbeidskrachten en het (onaangesproken) aanbod van de plaatselijke groep werkzoekenden. De grote meerderheid van overwegend kleinere gemeenten combineren anderzijds een lage werkloosheidsgraad met een beperkt jobaanbod, een combinatie die ook resulteert in wat minder spanning op de lokale arbeidsmarkt. Dit wijst erop dat de bevolking in deze gemeenten vaak aan het werk is in grotere, omliggende steden en gemeenten (met een groter jobaanbod).

De tewerkstellingstructuur van de loontrekkende bevolking geeft dan weer een indicatie van de mate waarin (de inwoners van) steden en gemeenten geconfronteerd werden (en worden) met de economische crisis. De ruime regio rond Leuven, en grotere steden als Gent en Brugge, hebben dankzij hun stedelijke centrumfuncties (zoals onderwijs, gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening) relatief weinig te lijden gehad onder de crisis. Regio's die worden gekenmerkt door veel industriële bedrijvigheid blijken anderzijds heel wat vatbaarder voor een tewerkstellingskrimp (al dan niet ten gevolge van de crisis).

De in deze bijdrage gepresenteerde oefeningen zijn slechts een eerste aanzet tot een meer diepgaande 'kwetsbaarheidsanalyse' van de Vlaamse lokale arbeidsmarkten. In het kader van de verdere ontwikkeling van de Vlaamse Arbeidsrekening zal vanuit het Steunpunt WSE verder gewerkt worden aan een optimale set van indicatoren die samen moeten toelaten om zowel in absolute termen als relatief ten aanzien van andere gemeenten en het Vlaamse Gewest, uitspraken te doen over de belangrijkste uitdagingen voor specifieke gemeentelijke arbeidsmarkten en het subregionaal arbeidsmarktbeleid.

Wouter Vanderbiesen
Luc Sels
Steunpunt WSE

Noten

1. Bijkomende analyses en bijhorend cijfermateriaal op gemeentelijk niveau zullen binnenkort tevens verschijnen in een WSE Report.
2. De Limburgse gemeente Herstappe laten we hier wegens het te kleine bevolkingsaantal buiten beschouwing.
3. De werkzaamheidsgraad van 40% bij ouderen, berekend op basis van de Vlaamse Arbeidsrekening, verschilt van het meer gangbare cijfer van 34,3% in 2008, zoals berekend op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). Los van algemene verschillen in methodologie en de aard van de bron – administratieve gegevens in de arbeidsrekening versus enquêtegegevens in de EAK – is het verschil in werkzaamheid bij de ouderen meer specifiek te verklaren door de bereikte doelgroep. Zo is er een groep van personen die in de Vlaamse Arbeidsrekening wel met een werkend statuut geregistreerd zijn, maar niet als werkend worden beschouwd volgens de EAK-definitie (namelijk in de referentieweek minstens één uur gewerkt hebben), en in dit laatste geval ook niet worden meegenomen in de berekening van de werkzaamheidsgraad. De belangrijkste groep waarbij dit kan meespelen zijn de zelfstandigen na pensioen. Deze staan wel als zelfstandige geregistreerd bij de RSVZ (en bijgevolg ook in de arbeidsrekening), maar wanneer zij slechts sporadisch werken, en net niet aan het werk waren op moment van de bevraging in de EAK, worden zij in deze laatste ook niet als werkend beschouwd, wat zich op haar beurt vertaalt in een lagere werkzaamheidsgraad volgens EAK.

Bibliografie

Vanderbiesen, W. 2010. *De Vlaamse centrumsteden in kaart gezet. Lokale arbeidsmarktindicatoren en pendel als graadmeter van de lokale arbeidsmarktdynamiek*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.